

ПОЛЕМІКА

Конструювання школи

Віталій Пономарьов

Стаття Юлії Ємець-Доброносової «Пошуки антропології» у жовтневій «Критиці» нагадала мені народний вислів, що його так полюбляла киянка Анна Ахматова: «Вас там не стояло». Мабуть, справу «Київської світоглядно-антропологічної школи» треба починати все-таки з опитування свідків. Щоправда, сам предмет розмови не дасть змоги уникнути, за словами Авторки, «зайвого цинізму».

Двадцятиріччя від середини 1960-х до середини 80-х років, що до нього нині стало модно розмішувати згадану школу, було для одних київських філософів епохою цинізму, який і не снився Петеріві Слотердайку, для інших – роками пограничної ситуації, про яку зеленого уявлення не мали розбещені свободою екзистенціалісти. Примушуваний до щоденного вибору між філософією й ідеологією, між катакомбами та кандидатською, між опором і колаборацією, філософ тоді мав добру нагоду пережити філософію саме як моральну діяльність. Лише одиницям вистачило сили залишитися філософом, як-от Василеві Лісовому, що за дотриману єдність рефлексії та дії потрапив до концентраційного табору. Або ж як Ігор Бичко, що під виглядом «критики сучасної буржуазної філософії» цю філософію поширював у масах, граючись у «кішки-мишки» одночасно з парткомом, «першим відділом», «головлітом» і стукачами в аудиторії та на кафедрі.

Решта ж тодішніх академічних філософів завзято захищалися б від ни-

нішніх спроб пані Юлії «пришити» їм приналежність до «гнізда неогегельянства» чи до Київської світоглядно-антропологічної школи, а надто ж до напряму, що його вона означає милим терміном «марксизм-сократизм» (щось дуже схоже на «менделізм-морганізм»). Бо геть усі ті товариші-антропологи знали веселу приказку «За організацію більше дають». Бо всі вони були більш-менш щирими марксистами і тому вважали антропологію суб'єктивно-ідеалістичною та расистською течією у буржуазній філософії. Бо мало не всі вони публічно сповідували воєнничий лєнінізм, і тому слово гуманізм уживали лише з означенням абстрактний, а діалектику Гегеля – тільки у знятому вигляді. Бо більшість із них, наче атеїст ладану, жахалися навіть базового для раннього марксизму поняття праці, адже саме так називався журнал югославських ревізіоністів.

Тож не варто сьогодні називати філософами тодішніх політруків, комісарів та іншу номенклатуру миському партії, що без успіху намагалися видавати діалектику за логіку та ще й за теорію пізнання. Уся їхня фронда полягала в іменуванні журналу «Філософська думка» *філософською дамкою* та в набиванні кишеней дулями перед тим, як вирушити у трудові колективи з доповіддю про особливості політики партії на сучасному етапі.

Не дурімо себе: «школа у марксизмі» є таким самим *contradictio in adjecto*, як «нешкідливі цигарки». Щойно тільки об'єктивність і науковість забезпечені партійністю, поняття «школа у марксизмі» стає *ідейно шкідливим* і

тому *реакційним*. Зрештою, у Києві за соціалізму існувала-таки одна майже «філософська» школа – вища партійна на Лук'янівці. Тож даймо спокій тіням послідовників професора Юринця, при видам авторів фахових закритих рецензій і примарам творців паранаукових монографій, читання яких було нудотою студента, послушенством аспіранта, обов'язком цензора і насолодою мазохіста.

Школярі (мініатюра середини XIV століття)

Натомість багатьох цікавишою за «пошуки антропології» у світлому *бодай-не-верталось* минулому могла би стати критика (у Кантівському сенсі) умов, за яких в Україні сьогодні може постати хоч одна філософська школа. Позаяк, попри наявність тут представників півтора десятка сучасних філософських течій, школи як наукової спільноти досі немає жодної. Даються взнаки і тривале зішкрябування владою інтелектуального шару суспільства, і десятиліття панування у науці ментальності *комнезамів*, і розрив тяглості традиції мислення, і відтворення вже у

нових поколіннях інтелектуалів почуття залежності. Ці загальні вади посткомуністичної гуманістики особливо помітні у філософії через її підвищену чутливість до свободи, закоріненість в історії ідей, а надто ж через її пограничний статус між наукою, мистецтвом, діяльністю, думкою, почуттям, Логосом.

Школа не може бути ні результатом полювання філософа на «грифів», що їх вивела Вища атестаційна комісія, ані наслідком виконання ним планової (хай Бог милує!) теми, ані підсумком його роботи над дисертацією. Школа народиться тільки внаслідок перипатетичних студій поза Академією, а праці її засновника-вчителя та його учнів не рекомендуватиме до друку жодна вчена рада. А що таке диво сьогодні можливе, свідчить приклад історичної школи Наталі Яковенко. Це мало не єдиний гуманітарний осередок в Україні, що має повний комплект формальних ознак наукової школи: модерна методологія («Анали» на українському ґрунті), наявність лідера, інституційна незалежність від НАНУ (Товариство дослідників Центрально-Східної Європи), власний часопис («Український гуманітарний огляд»), постійний семінар і навіть усталене місце перебування (Києво-Могилянська академія).

Так само і виникнення філософської школи нині варто очікувати у вільному середовищі, чутливому до ціннісного, морального і практичного змісту свого і чужого мислення-розуміння-тлумачення. У спільноті філософів, що в ній, як і 24 століття тому, все ще мають сенс слова: «Відійди і не заступай мені сонця».

□

Патос замість діалогу

Юлія Ємець-Доброносова

Патос – штука серйозна. Особливо, коли позбавляє здатності добачати іронію та розрізняти деталі. Патос – самоспростовний. Особливо, коли спричинений «добрими намірами» й пошуками орієнтирів для прогресу прогресивної людськості та супроводжений запобіжними ярликуваннями. Патос – «картонна упаковка». Але, мабуть, ми приречені стрибати в гойдалках опозицій – або так, або ніяк. І це – позиція. І так легше. (Хтозна, може, і складніше?) Причому – обов'язково з патосом пошуку альтернативи і вказівками на новітні правильні приклади. Патос тримає напоготові «образ і подобу». Водночас – обов'язково з пересмикуванням

з однієї знакової системи в іншу, коли сам перехід – у коментарях для внутрішнього вжитку. Не забуйте про необхідність уживання «тільки». Міцні обійми умов. Скоріше, умовного способу.

Правдиво мовлять ті, хто вимагає перед діалогом спочатку визначитися з тим, якою мовою говорити. От хоча б з'ясувати, чим цинізм одлицемірства відрізняється, або кому котрий «милий термін» належить – чи авторові статті, чи авторові згадуваної книжки, або розібратися зі школами в марксизмі та сенсом пошуків антропології, або (на крайній випадок) зазірнути у страшні книги й перевірити, чи там справді немає праξις. Це, власне, стосувалося б і можливих інтерпретацій активно впроваджуваного нині концепту «Київ-

ської світоглядно-антропологічної школи». Бо й сам він, і пропозиції його смислового насичення – проблемні, а тому їх конституювання – відкрита пропозиція. Але скоріше – запрошення до діалогу та контекстної дискусії. Якоюсь ніяково переповідати мовлене. Означення «школа» щодо київського осередку справді занадто абрисове, у того-таки Табачковського до нього застосовано забагато синонімів, а межі його часом розмиті. Потрібно відмежувати його від ширшої «традиції» чи вузького «методу». Ніхто й не думає отако «каміннякою» гепати – мовляв, «є і буде». Але поки що замість дискусії – химера: діалог у форматі патетики (не плутати з перипатетикою), нехай і з твердим переконанням у тому, що «немає, бо немає».

Патос світоглядно-антропологічний, з огляду на праці молодих авторів

двох останніх років (для пожадливих приклад – хоча б студії Тараса Лютото) долається поступово. Він просто вивірюється. Приємно тішить іронія та обличання мантрувань довкола ауральності філософського знання. І тут перевтіленість та й давні ігри з ідеологією – непогана «приправа». Натомість альтернативний патос набирає обертів. Воно, звісно, добре, коли існують тверді переконання, але що робити, коли проблема нині полягає скоріше не в проблематизації презентації, а в проблематизації самої реальності. У діалозі не може виграти хтось один. Програти теж обидва. Але замість діалогу – «варто – не варто» у форматі патетичних рекомендацій (нехай і без грифу)... У результаті – підтвердження того, що Захід – звалище свободи і прав людини. Симвл-симвл.

□